

Tres escenes que il·lustren històries que apareixen en el llibre: dones fent la bugada als safareigs d'Horta; treballadores de fàbrica, algunes d'elles molt joves, i el rebombori del pa que va ser castigat amb l'execució de cinc homes i d'una dona: Josepa Vilaret

Dones essencials

Alcavotes, santes, editores, poetesses, bugaderes, dides, educadores... Un llibre rescata de l'oblit cinquanta dones que han deixat petja en la història medieval i moderna de Barcelona

CARME VINYOLES

Les germanes Justa i Rufina regentaven una botiga de plats i olles a la plaça del Pedró, al costat d'una taverna el propietari de la qual s'havia guanyat fama d'engalipador, de barrejar el vi de les seves bótes amb aigua. Per confirmar la sospita els veïns van anar a trobar les dues dones, tingudes per honestes i intel·ligents. Rufina acabava de despatxar una peça de terrissa i Justa passava farina per un sedàs de teixit molt fi, muntat en un cer-

cle de fusta. Informades del motiu de la visita, van demanar al taverner que aboqués el contingut d'una gerra de vi al sedàs que manipulava Justa. Els clients van observar atentament com, a l'instant, un gran raig d'aigua queia a terra i al sedàs només hi quedaven quatre gotes de vi. No hi havia dubte de l'estafa que les germanes havien ajudat a descobrir i els veïns van restar meravellats de la seva sagacitat a la vegada que recriminaven la conducta al taverner. El cas és, però, que tot

va acabar d'una forma ben poc galdosa: Justa i Rufina van haver de tancar la botiga i fugir terres enllà per no convertir-se en carn de foguera. La rancúnia del taverner i la intolerància de l'època van fer de la seva ciència experimental una manifestació de bruixeria inspirada pel Maligne.

Aquesta és, a grans trets i molt resumida, una de les cinquanta biografies ben originals que l'escriptora i editora Elisenda Albertí ha recopilat en el seu llibre *Dones de Barcelona. Històries i llegendes*.

des barcelonines des del segle IV fins al XIX en què, com assenyala el seu títol, traça un entretingut itinerari per la vida de personatges femenins de molt diversa naturalesa, posició i època, alguns plenament documentats en arxius i hemeroteques i d'altres producte de l'enginy popular, amb la finalitat de fer visibles les múltiples aportacions de les dones en la societat del seu temps, en general silenciades. Cada un dels personatges apareix degudament situat en l'escenari on va transcórrer la seva existència real o figurada, de manera que el lector pot anar seguint els sis trajectes diferents de Ciutat Vella que proposa el text i trobar-hi, o si més no imaginar-hi, l'aparència de cases, palaus, convents, mercats, tallers, botigues, safareigs i fàbriques, entre d'altres indrets significatius, on moltes dones van tenir-hi un paper essencial, un ofici per desenvolupar, un amor per ocultar, un crim per cometre, una escola per crear, una llibertat per defensar...

Petja visible

Tot plegat, assegura l'autora, conforma també la història de la ciutat i és just que es conegui i reconegui. De quina forma? No seria mala idea –opina– instal·lar plaques explicatives en els llocs indicats, com, certament, ja es fa en d'altres ciutats del món; en canvi, a casa nostra –recalca– l'espai públic no recull encara amb convenciment prou actiu el nom de dones que han deixat petja. En aquest mateix sentit Elisenda Albertí veu en el seu llibre, de redacció àgil i marcat caràcter divulgatiu, un important potencial pedagògic ben aprofitable per treballar a classe –les tradicions i costums de l'època, l'evolució cap a la modernitat, el rol de gènere– i al carrer tot iden-

«Un amor traït,
una escola
avançada, un
crim ferotge...»

«Es pot seguir
per la ciutat
els vestigis de
tots els relats»

Imatge de Juliana Morell publicada al llibre.

«DONES DE BARCELONA»

Autor: Elisenda Albertí
Editorial: Albertí Editor, SL
Pàgines: 184 / Preu: 16 €

Un total de cinquanta dones, algunes plenament documentades i d'altres originades al caliu de la llegenda popular, conformen un apassionant itinerari històric que és possible seguir pels carrers de la ciutat.

tificant vestigis dels fets que s'hi narren. A ella, que ha fet una molt intensa tasca de recerca i ha trepitjat la ciutat buscant els racons de tantes trifulgues, diu que l'emociona passar, per exemple, davant la Biblioteca de Catalunya o l'Institut d'Estudis Catalans, entitats assentades dins del conjunt patrimonial de l'Hospital de la Santa Creu, i *rememorar* l'acolliment d'orfes i expòsits que durant les primeres dècades del XV hi realitzava Madona Estàcia, una misteriosa comtessa siciliana establerta a Barcelona.

L'itinerari

Qui es decideixi a anar i venir per Ciutat Vella, a través de la seva vida medieval i moderna, ensopegarà per poc que s'hi fixi amb Joana Torrelles, la dama raptada per un bandoler famós, Joan de Serrallonga, segons la llegenda romàntica; amb l'abadessa Margarida, morta per resistir-se al senyor de Llers; amb santa Apol·lònia, víctima resignada de la violència de gènere; amb la Serafina i els seus deliciosos matons

de monja que encara es poden adquirir en alguns establiments del carrer Petritxol; amb la Paula, que tants casaments va arranjat des de la seva *agència* del carrer dels Cecs; amb l'editora i impressora Eulàlia Ferrer, esposa d'Antoni Brusi, amb qui tiraria endavant publicacions com *El Diario de Barcelona*; amb Isabel de Requesens, filla del comte de Palamós, de qui Rafael volgué pintar el seu bell rostre; amb la poetessa Maria Josepa Massanés, figura cabdal de la Reinaxença; amb la serventa Juliana, seduïda, enganyada i sortosament absoluta d'immoralitat; amb les empenedores xocolateres Teresa i Carme Garriga; amb la virreina Maria Francesca Fiveller, lamentant la seva contínua sub-

missió a pare, marit i notaris; amb Josepa Vilaret, coneguda com *La Negreta*, mare de dos fills que no podia alimentar i condemnada a mort per haver participat en el rebombori del pa (aixecament popular que tingué lloc a principis de març de 1789 en protesta per la puja del preu d'aquest producte bàsic); amb l'esperdenyera Gracieta, una mena d'*avant la lettre* de Cora Smith/Jessica Lange a *El carter sempre truca dues vegades*; amb la gran humanista Juliana Morell, qualificada de «miracle del seu sexe» en temps en què no es reconeixia la capacitat intel·lectual de la dona (va viure entre 1594 i 1653); amb la tia Caterina, desafortunada alcavota que oferí a un client la virginitat de la pròpia filla; amb l'Eulàlia Escuder, la *fabricanta* de la novel·la de Dolors Monserdà, que va actuar contra l'esclavatge de la classe obrera i va defensar el dret de les dones a rebre educació... entre d'altres *esperits* sovint rebels al seu *temps* que han anat obrint els camins de la història.

Recordant els oficis

Especialment instructives són també les descripcions que es contenen en el llibre sobre els carrers i places de la ciutat i els oficis que albergava, com el de bugadera, planxadora, carbonera, dentista, filadora, ajudadora (especialista a posar lavatives)... Pel que fa a les llevadores i dides, gaudien d'una gran reputació: connectades íntimament amb la vida, coneixien el cos femení i atenien les seves necessitats reals, bo i superant les limitacions de la imatge *purificada* que existia sobre la dona, amb el referent mític de verges i santes, que res no ajudaven a l'hora d'un part o d'al·letar un fill. Al voltant d'aquestes professionals es va formar un cercle de suport que ha durat molts anys, fins que la ciència mèdica ha anat superant també el tabú del cos *brut* de la dona, que no deixa de tenir encara residus en certes actituds i cultures.

**L'editora i escriptora
retratada al seu estudi.**
/ ANDREU PUIG

lització parant esment, especialment, a la utilització molt generalitzada de la dona com a moneda de canvi supeditada a la pròpia posició, a la voluntat del pare, del marit o del germà.»

–Malgrat tot algunes troben la manera d'escapar-se.

–«Sobretot les que tenien un cert nivell i empena. Les que tenien un ofici adquirien més llibertat d'acció fins i tot que les nobles o les més riques que socialment partien amb avantatge. És curiós remarcar aquest fet, com sobresortien de la massa anònima algunes impressores, comerciants... i el nivell d'influència que arribaven a adquirir en la seva època. També, per descomptat, les de classe alta il·lustrades, que havien rebut una bona formació i optaven per dedicar-se a l'estudi sense que les distraigués cap altra activitat, inclòs el matrimoni, tot i que la contrapartida solia ser el convent.»

–No sempre, com es pot veure en el capítol dedicat a Estefania Carròs.

–«Sí, aquesta és una dona particularment interessant i independent. Nascuda a mitjans del segle XV, d'origen noble i molt culta, no va acceptar un matrimoni de conveniència ni va ingressar a cap orde religiós. Va seguir la seva vocació d'educadora i va inculcar a les seves alumnes –totes elles noies de la noblesa i l'alta burgesia– valors que podem considerar avançats: responsabilitat i llibertat. Les advertia, especialment, que a l'hora de triar marit no es deixessin entabanar pels interessos familiars... N'hi ha moltes altres que, com ella, tot i les diferents circumstàncies, rebutgen un destí marcat pel sol fet de ser dona.»

ELISENDA ALBERTÍ. **Autora de «Dones de Barcelona»**

«Rebutgen un destí marcat»

CARME VINYOLES
Sense les dones la història és incompleta, més ben dit, no existiria, com és fàcil d'entendre. Però no tant d'acceptar, de vegades, i en aquest aspecte és innegable que la investigació d'Elisenda Albertí (Barcelona, 1960) contribueix a rescatar de l'oblit personatges d'una gran potència intel·lectual i vital, i en molts casos prou decidides i capaces de capgirar una vida marcada per naixement.

–És remarcable en el seu treball la gran diversitat de

situacions recollides i l'esforç per defugir l'estereotip i no transmetre una imatge uniforme de la dona.

–«És que hauria estat totalment falsa, tant pel període molt ampli que s'aborda, uns 1.600 anys, com per l'evidència que de dones sempre n'hi ha hagut de molt diferents característiques, des d'un punt de vista de la posició social i de la formació, del caràcter i de la pròpia voluntat més o menys transgressora respecte al rol establert. En el llibre n'hi figuren de riques i pobres, de santes i al-

vacotes, de comtesses i obreres de fàbrica, d'educadores i dides, de lleials i de traïdores... Cadascuna porta la seva vivència generalment molt apassionant que per a mi ha estat també una autèntica descoberta.»

–I cadascuna retrata la Barcelona del seu temps?

–«Exacte. En cada capítol he intentat descriure la societat en què van viure, com eren els carers i places, els mercats, els gremis, l'estructura de poder, les relacions socials, els conflictes d'interessos... He realitzat un esforç important de contextua-